

TİCARİ DEFTERLER VE DELİL OLMA ÖZELLİĞİ:

Ticari defter tutma yükümlülüğü, hem Ticari İşletmeler hem de Tacir kişiler yönünden Türk Ticaret Kanunu 64 vd. maddelerinde düzenlenmiştir.

Türk Ticaret Kanunu 64/1. maddesine göre *“Her Tacir, ticari defterleri tutmak ve defterlerinde, Ticari işlemleri ile Ticari İşletmesinin iktisadi ve mali durumunu, borç ve alacak ilişkilerini ve her hesap dönemi içinde elde edilen neticeleri, bu Kanuna göre açıkça görülebilir bir şekilde ortaya koymak zorundadır. Defterler, üçüncü kişi uzmanlara, makul bir süre içinde yapacakları incelemede işletmenin faaliyetleri ve finansal durumu hakkında fikir verebilecek şekilde tutulur. İşletme faaliyetlerinin oluşumu ve gelişmesi defterlerden izlenebilmelidir.”* şeklinde düzenleme yapılarak defterlerin ne şekilde olması gerektiğine yer verilmiştir.

Ticari Defterleri *“zorunlu”* ve *“isteğe bağlı”* olmak üzere iki grupta toplayabiliriz.

A- ZORUNLU TİCARİ DEFTERLER:

1- Zorunlu ve belirli defterler: Tüzel kişi Tacirlerin tutması gereken belirli zorunlu defterler; (yevmiye defteri, defteri kebir, envanter ve karar defteri) , gerçek kişi Tacirlerin tutması gereken belirli zorunlu defterler ise; (yevmiye defteri, defteri kebir ve envanter defteri) şeklinde yasa da belirtilmiştir. Ancak gerçek kişi Tacir, İşletmesinin mahiyet ve önemine göre gerekli değilse, sadece işletme defteri tutmakla yetinebilir. Ancak gerçek Tacir ileride defterlerini lehine olarak kullanmak istemesi halinde, Mahkeme Tacirin işletmesinin mahiyet ve önemine göre diğer defterleri de tutmak zorunda olduğu kanısına varırsa, o zaman tek defter tutmak Tacir için aleyhine bir durum yaratması söz konusu olabilir. Çünkü bu halde, Tacir ticari defterlerini Kanuna uygun tutmadığı için, Tacirin tuttuğu işletme defteri yalnız aleyhine delil olur, lehine delil olmaz.

Yukarıda belirtilen belirli zorunlu defterler noter tasdikine tabidir. TTK 64/3. maddesinde *“fiziki ortamda tutulan yevmiye defteri, defteri kebir ve envanter defteri ile 4. fıkrada sayılan defterlerin (pay defteri, yönetim kurulu karar defteri ve genel kurul toplantı ve müzakere defteri gibi işletmenin muhasebesi ile ilgili olmayan defterler de Ticari defterlerdir.) açılış onayları, kuruluş sırasında ve kullanılmaya başlanmadan önce noter tarafından yapılır. Bu defterlerin izleyen faaliyet dönemlerindeki açılış onayları, defterlerin kullanılacağı faaliyet döneminin ilk ayından önceki ayın sonuna kadar notere yaptırılır.”* şeklindeki düzenlemeden de anlaşılacağı üzere noter tasdiki defterlerin geçerliliği için zorunludur.

2- Zorunlu ve Belirsiz Ticari Defterler: Belirsiz zorunlu defterler, Tacirin *“İşletmesinin mahiyet ve öneminin gerektirdiği bütün defterlerdir.”* Tacir bu defterleri de tutmak zorundadır. Fakat bu defterlerin hangileri olduğu Kanunla belirtilmiş değildir. Bu nedenle belirsiz denmektedir. Her Tacir bu hususu kendisi tespit edecektir. Tacirin bu tespiti noksan yapması halinde müeyyidesi çok ağır olup, işletmesinin mahiyet ve öneminin gerektirdiği bütün defterleri tutmamış olduğu takdirde, zorunlu olan defteri usulüne uygun tutmuş olsa bile tutmuş olduğu defterlerin kayıtları lehine delil olamaz. Hatta aleyhine delil olabilir.

Belirsiz zorunlu ticari defterler noter tasdikine tabi değildir. Ancak bu defterlerin Ticaret Sicili Memurluğuna beyan edilmesi yani bildirilmesi gerekir. Aksi takdirde bu defterler yalnız başına sahibi lehine delil olamaz, Ancak tasdik edilmiş belirli zorunlu defterlerle birlikte sahibi lehine delil olabilir.

B- İSTEĞE BAĞLI TİCARİ DEFTERLER:

Bunlar, bir Tacirin yukarıda belirtilen zorunlu defterler dışında tutmak istediği defterlerdir. Yani isteğe bağlı tutulan mağaza defteri, alacak ve borç defteri, kasa defteri, muamele defteri vs. gibi defterlerdir.

İsteği bağı Ticari Defterler noter tasdikine tabi değildir. Ancak Ticaret Sicili Memurluğuna beyan edilmesi gerekir. Ticaret Sicili Memurluğuna bildirilmeyen defterler sahibi lehine delil olamaz. Ancak Tacir isteğe bağı ticari defterleri hiç tutmamış ya da tutmuş olup da bunları Ticaret Sicili Memurluğuna bildirmemiş olsa bile, Tacirin Kanuna uygun tuttuğı zorunlu ticari defterleri (şartları varsa) kendi lehine delil teşkil eder. Yani isteğe bağı ticari defterler Ticaret Sicili Memurluğuna bildirilmiş olsa bile, **yalnız başına sahibi lehine delil teşkil edemez**. Zorunlu defterlerle birlikte sahibi lehine delil teşkil eder.

C- TİCARİ DEFTERLERİN DELİL OLMASI:

Ticari davalarda bir hukuki işlem takdiri (tanık gibi) veya kesin (senet ve ikrar gibi) delillerle ispat edilemezse veya ispat edilmek istenmezse, **ticari defterlerle de ispat edilebilir**. Bu durumda ticari defterler sahibi lehine veya aleyhine delil olabilmektedir.

1- Ticari Defterlerin Sahibi Lehine Delil Olması: Bir kimsenin kendi düzenlemiş olduğı belgelerin kendi lehine delil sayılması kural olarak mümkün değildir. Sahibi lehine delil olabilmesi için bir takım şartların bir arada gerçekleşmesi gerekmektedir. Bunlar;

a) iki tarafın tacir olması,

b) Uyuşmazlık konusu, iki tarafın ticari işletmesi ile ilgili bir hukuki işlem olması,

c) Sahibi lehine delil sayılacak defterler ticari defter olmalı,

d) Ticari defterler kanuna uygun olarak tutulmuş olmalı,

e) Bir Tacirin tuttuğı bütün defterler birbirini doğrulamalı,

f) Karşı tarafın ticari defterleri bu defterlere aykırı olmamalı veya bu defter kayıtlarının aksini ispat edememiş olması,

g) Defterleri lehine delil olan tarafa tamamlayıcı yemin verilmesi şeklinde sıralanmaktadır.

Yani Mahkeme yukarıda a-f şıklarında belirttiğimiz şartların birlikte bulunması halinde, defter içeriklerini sahibi lehine yeterli görür ise, kanaatini kuvvetlendirmek için o kaydın doğru olduğuna ve defter sahibi davacının, halen davalıda yerine getirilmesi gereken bir alacağı bulunduğuna dair defter sahibine tamamlayıcı bir yemin verir. Defter sahibi Mahkemenin kendisine verdiğı tamamlayıcı yemini ederse, Mahkeme bu yeminle bağı olduğundan ticari defter sahibi lehine kesin delil teşkil eder ve iddiasını kanıtlamış sayılır. Defter sahibi Mahkemenin kendisine verdiğı tamamlayıcı yeminden kaçınırsa iddiasını ticari defterleri ile ispat edememiş sayılır. Görüldüğü üzere ticari defterlerin sahibi lehine delil sayılması istisnai bir haldir.

2- Ticari Defterlerin Sahibi Aleyhine Delil Olması: Bir hukuki işlemi ispat yükü kendine düşen taraf, iddiasını karşı tarafın ticari defterleri ile ispat etmek istediğı takdirde iddiasını ya **başka delillerle birlikte karşı tarafın ticari defterlerine dayanarak** ya da **sadece karşı tarafın ticari defterlerine dayanarak** da ispatlamak isteyebilir.

a) Tacir iddiasını kendi defterleri ile ispat etmek istemesi halinde de, ticari defterlerin sahibi aleyhine delil teşkil etmesi söz konusu olabilmektedir. Örneğin, defterlerin usulüne uygun tutulmamış olması halinde ve karşı tarafın defter kayıtlarında örneğin borcun ödendiğine ilişkin bir kayıt bulunması halinde defterler sahibi aleyhine delil teşkil eder.

b) Taraflardan biri karşı tarafın ticari defterlerin içeriğini kabul edeceğini Mahkeme önünde veya yazılı dilekçe ile beyan eder ise, karşı tarafın ticari defterleri kendi aleyhine delil teşkil etmesi söz konusu olabilir. Bu durumda her iki tarafın Tacir olması gerekmemektedir. Yani Tacir olmayan bir davacı Tacir olan kişinin ticari defterlerine dayanarak dava açmış ise, karşı tarafın defterindeki kayıtlar defter sahibi aleyhine delil teşkil edebilir.

c) Aleyhine dava açılan ticari defter sahibi defterleri ibrazdan kaçınır ise, Mahkeme defterlerin ibrazı için kesin süre verir ve bu sürede de defterler Mahkeme sunulmaz ise defter sahibi Tacir olduğuna göre defterleri koruma ve usulüne uygun tutma zorunluluğu göz önüne alınarak ibraz etmediği takdirde davacının iddiası kanıtlanmış sayılır ve bu durumda Mahkeme tamamlayıcı yemin teklifini ticari defter sahibine değil, delilini karşı taraf defterine dayandıran davacıya teklif eder yemin gerçekleştiği durumda da defterler sahibi aleyhine delil teşkil etmiş olmaktadır. Defteri zayi olan tacir bunu zayi belgesi ile ispatlayamadığı takdirde de davacı yeminden kaçınmaz ve yemin eder ise, iddiasını kesin delille ispatlamış olur.

d) Karşı taraf ticari defterlerini ibraz etmiş ancak, iddia hakkında herhangi bir kayıt yoksa ve davacı delilini sadece karşı tarafın ticari defterlerine hasretmiş ise karşı tarafa yemin teklif edemeyeceğinden iddia ispat edilememiş sayılır ve davacının davası ret olur.

e) Karşı tarafın ticari defterleri Kanuna uygun olarak tutulmamışsa, delillerini sadece karşı tarafın ticari defterlerine dayandıran iddia sahibi iddiasını kanıtlanamamış sayılır. Ancak başka delillere de dayanmışsa karşı tarafın defterini Kanuna uygun tutulmamış olması tek başına davayı kaybetmesine neden olmamaktadır.

f) Karşı tarafın ticari defterlerinde yalnız kendi aleyhine kayıt varsa, bu konuda kendi lehine başkaca bir kayıt yoksa defter sahibi aleyhinde delil sayılır. Karşı tarafın ticari defterleri Kanuna uygun tutulmamış olsa bile, kayıt kendi aleyhine kesin delil sayılır.

g) Karşı tarafın ticari defterlerinde hem kendi aleyhine hem de lehine kayıt varsa ve defterler Kanuna uygun ise davacının iddiası ispatlanamamış sayılır. Zira defterlerde sahibinin hem lehine hem de aleyhine kayıtlar bulunduğu zaman kayıtlar muteber ve birbirinden ayrılamaz kabul edildiğinden defter sahibi lehinde olan kayıtlar geçerliliğini korur. Karşı tarafın ticari defterleri Kanuna uygun değilse kayıtlar kendi lehine yer alsada dahi defter sahibi lehine delil sayılamaz.

Sonuç olarak ticari defterler sahibi lehine kesin delil sayılmamakta ancak bir takım şartları bir arada barındırdığı takdirde lehe delil niteliği taşıdığı görülmektedir.

Av. A. Nurcan EROL